

Пушкар О.А.

Державний податковий університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Стаття присвячена формуванню методологічних засад дослідження питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Подано авторське бачення методологування, яке може стати оптимальним і найдоцільнішим задля отримання максимально обґрунтованих і достовірних результатів при дослідженні окресленої проблематики. Підкреслено, що науковий пошук у будь-якій сфері передбачає обрання тієї методології, яка формуватиметься спираючись на предмет, об'єкт, а також мету і завдання, що з неї випливають. Відтак, констатовано, що одержання неправомірної вигоди службовою особою, як одна з форм корупційної діяльності, вимагає створення особливого переліку елементів, які дозволять чіткіше подати структуру тих методів і підходів пізнання питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Підкреслено вагомість застосування, на відповідному етапі дослідження, конкретного спектру методів з їх видів, що знайшли своє схвалення у науковій літературі, а саме: світоглядних (філософських), загальнонаукових та спеціальнонаукових. Зроблено висновок, що при дослідженні питань, які стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою найдоцільнішим є використання таких світоглядних (гносеологія, діалектика тощо), загальнонаукових (аналізу та синтезу, моделювання, історичного тощо) та спеціальнонаукових (історико-правового, порівняльно-правового та ін.) методів. Водночас, формування належної методологічної основи передбачає застосування тих методів і підходів, які максимально дозволять розкрити, передусім, предмет та об'єкт дослідження, сфокусують увагу науковця на найбільш гострих аспектах проблеми і дозволять вийти на ключові формулювання цілісної концепції як ключової думки, вагомих поглядів, спрямованих на пояснення відповідних явищ, категорій, зв'язків та процесів, що охоплюють досліджувану сферу. Наголошено, що у контексті методологування для дослідження питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою важливими є емпіричні методи, які є методами пізнавальної дії (обстеження, моніторингу, експерименту тощо) та методами операційними (спостереження, опитування, тестування тощо).

Ключові слова: методологія, метод, принцип, підхід, науковий пошук, кримінальне право, кримінальне правопорушення, злочин, службова особа, неправомірна вигода, корупція.

Постановка проблеми. Досліджуючи проблеми, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою важливо пам'ятати, що ключова роль тут належить аналізу теоретико-правового підґрунтя та методологуванню, що спроможні окреслити вірний напрям і шлях для розробки обраної теми. Отож, науковий пошук у будь-якій сфері передбачає обрання тієї методології, яка формуватиметься спираючись на предмет, об'єкт, а також мету і завдання, що з неї випливають.

Відтак, одержання неправомірної вигоди службовою особою, як одна з форм корупційної діяльності, вимагає створення особливого переліку елементів, що дозволять чіткіше подати структуру тих методів і підходів пізнання питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Вочевидь, у контексті нашого дослідження необхідно зауважити той аспект, що протидія корупції у всіх формах її прояву, нині є ключовим напрямом діяльності держави, що перебуває

в одній площині з обороною держави від зовнішнього ворога, адже корупція роз'їдає її зсередини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика методології дослідження кримінального права загалом та окремих його складових, зокрема, висвітлена у працях багатьох відомих українських вчених-фахівців у галузі кримінального права, з-поміж яких варто назвати: П. П. Андрушка, І. Г. Богатирьова, А. В. Боровика, В. К. Грищука, О. М. Гуміна, Н. О. Гуророву, Т. А. Денисову, Ю. Б. Курилюка, В. О. Навроцького, Є. С. Назимко, М. І. Панова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка та багатьох інших.

Постановка завдання. полягає у з'ясуванні підходів до формування методології дослідження питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою на основі положень загального методологування, а також того, що застосовується в галузі кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Особлива проблема, яка вже тривалий період часу не знаходить свого вирішення полягає у протидії та викоріненню корупції або ж, принаймні, зведення її до максимально низького рівня. В умовах дії режиму воєнного стану, спричиненого широкомасштабним вторгненням країни-агресора на територію нашої держави, на жаль, прояви корупційних діянь лише посилились, що вимагає від держави подвійної уваги (ззовні – захист держави від посягань російської федерації та всередині – захист держави від «корупційної корозії»). Необхідно наголосити, що це явище сьогодні становить особливу небезпеку для держави, адже пов'язано з установленням корупційних відносин між державними службовцями на різних рівнях державних органів влади, роблячи службових осіб учасниками отримання неправомірної вигоди, отриманої шляхом кримінально-корупційних діянь. З огляду на вказане, виникає потреба у з'ясуванні методологічних засад, які дадуть змогу проведення якісного наукового пошуку щодо питань, які стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Перед тим як визначитися з методологічними засадами, що стосуються вказаної тематики доцільно розкрити окремі міркування, які дають розуміння категорії «методологія». Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «методологія» пояснює як: «1. Вчення про

науковий метод пізнання й перетворення світу; його філософська, теоретична основа. 2. Сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання» [1, с. 664].

У підручнику «Організація та методика науково-дослідницької діяльності», В. М. Шейко та Н. М. Кушнарєнко, виокремлюють функції, які виконує методологія. Вчені вважають, що такі функції полягають у тому, що методологія:

«– визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;

– спрямовує, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;

– забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;

– допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;

– забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;

– створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання» [2, с. 56].

Водночас, науковці зауважують, що методологічну основу дослідження варто розуміти як основне, вихідне положення, на якому ґрунтується наукове дослідження. Методологічні основи такої науки завжди існують поза цією наукою, за її межами і не виводяться із самого дослідження [2, с. 57].

Як підкреслює, М. І. Панов, «методологія науки завжди була і є однією із центральних проблем теорії пізнання об'єктивної дійсності, оскільки значною мірою визначає шляхи та засоби отримання нових і достовірних знань. Надзвичайно важливу роль відіграє методологія в юридичній науці, і особливо в науці кримінального права, яка має доволі складний об'єкт дослідження – факти, явища об'єктивного світу у вигляді невичисленої множини актів суспільно небезпечної поведінки людей і впорядкованої сукупності (системи) кримінально-правових норм, що призначені визначати і регулювати вказані акти поведінки. Отже, цей бінарний об'єкт являє собою дві взаємопов'язані системи явищ, що знаходяться в органічній єдності та взаємодії: перша із них є об'єктом (ядром) другої, а остання відображає, визначає і юридично закріплює (фіксує) елементи першої в усій різноманітності форми їх прояву. У зв'язку з цим розробка проблем методології, зокрема методів та інших пізнавальних процедур у наукових дослідженнях, має надзвичайно

важливе значення для поглибленого пізнання вказаних систем та отримання нових і достовірних (істинних) знань у сфері науки та практики кримінального права» [3, с. 14]. У цьому контексті цілковито погоджуємось із вченим, адже адекватність наукового дослідження, що полягає у певній відповідності, рівності та еквівалентності лежить в основі різноманітної пізнавальної діяльності (моделювання, прогнозування та ін.), а також діяльності практичної. При цьому варто пам'ятати, що рівень адекватності свідчить про ступінь достовірності, доказовості, точності, повноти тощо.

Цілком аргументованою є теза, висловлена А. В. Боровиком, який констатує те, що «у науці немає єдиної відповіді на питання: що таке методологія та що вона собою становить? Спектр її визначень надзвичайно широкий: від «філософського (світоглядного) боку дослідження» до «самостійної галузі наукового знання, яка виходить за рамки філософського аналізу»; від «загальної діалектики» до «загальнотеоретичної проблеми будь-якої науки» [4, с. 81–82].

Водночас, слушною є думка Д. В. Каменського, який наголошує на тому, що «методологію не можна характеризувати як повністю відокремлену дисципліну, що існує ізольовано від інших наук. Навпаки, методологія «пронизує» як усю науку в її комплексному сукупному розумінні, так і кожен її окрему галузь. Отже, є достатні підстави розглядати методологію як пізнавальний стрижень будь-якої сфери наукового пізнання. Таким чином, методологія права на основі загальнонаукової методології пропонує систему методів дослідження правових об'єктів (тобто вчення про ці методи), узагальнює теоретичні положення, які мають гносеологічне значення, а також включає в себе світоглядні орієнтири й особливості менталітету дослідника ...» [5, с. 108].

З огляду на вищевказане, доречною є думка, яку висловлює А. С. Бондарчук, стосовно того, що проблема методології в будь-якій науці, а саме в кримінально-правовій, належить до найбільш складних й актуальних. Під час вибору правильного напрямку (стратегії) дослідження, необхідно, передусім, урахувати специфіку об'єкта дослідження» [6, с. 117].

Отож, розглядаючи питання методологування дослідження кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, варто погодитись з думками згаданого нами, А. В. Боровика, який висловлює думку про

те, «початковим і принципово важливим етапом проведення будь-якого наукового дослідження, в тому числі і такого, яке стосується кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення ... та їх запобігання в контексті порівняльного пізнання, є звернення до розгляду питань про його методологію. Правильне обрання методологічного інструментарію безпосередньо впливає на спрямованість, послідовність, змістовність, оптимальність, значущість і результативність наукового пошуку. У кінцевому рахунку це допомагає не тільки в досягненні вагомих наукових здобутків (зокрема, в межах спеціальності 12.00.08 – Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право), але й у визначенні оптимальної стратегії протидії та запобігання різноманітним корупційним проявам, а також успішній реалізації державної кримінально-правової політики щодо деструктивного впливу на корупційну злочинність» [4, с. 81].

Натомість, А. М. Шульга, наголошує, що «у дослідженнях конкретних складів злочину нерідко абсолютизується значення попереднього досвіду кримінально-правової охорони суспільних відносин без урахування конкретних історичних умов. Окремі фахівці сам факт існування того чи іншого положення в попередньому законодавстві розцінюють як аргумент на користь його збереження в чинному. Але при цьому не враховуються сучасні соціальні реалії» [7, с. 139]. На нашу думку, варто наголосити на тому, що сама корупція має глибоке історичне коріння і не враховувати цього аспекту було б досить не доречним і не правильним з позиції тих історичних здобутків протидії її проявам у сучасному світі. Звідси випливає, що методологія наукового дослідження питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, окрім світоглядних методів (наприклад, гносеології, яка вивчає закономірності і можливості пізнання, досліджує ступені, форми, методи і засоби процесу пізнання, умови та критерії істинності наукового знання; діалектики, основою якої, як методу наукового пошуку є сходження від конкретного до абстрактного), має охоплюватись тим науковим інструментарієм, який базується на історичному методі як загальнонауковому, а також історико-правовому – як спеціально-науковому методі.

У контексті сьогодення безумовно питання кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної

вигоди службовою особою базується на аналізі законодавчого підґрунтя, яке регулює вказану сферу. Так, формуючи систему антикорупційного законодавства, норму щодо кримінальної відповідальності за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі законодавець розмістив у Розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [8].

Однією із форм об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369 є «пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища» [8].

Натомість, аналізуючи наукові підходи щодо розуміння категорії «неправомірна вигода» приходимо до думки, що в наукових колах цей термін є доволі дискусійним. Значна кількість фахівців у сфері кримінального права схиляються до того, що така конструкція як неправомірна вигода є досить складною у плані її практичного доведення. Такі ж думки висловлюються і стосовно прийняття пропозиції неправомірної вигоди. У цьому випадку, зокрема, доцільно використовувати метод класифікації та проаналізувати погляди на категорії як «корупція», «кримінальна відповідальність», «службова особа», «неправомірна вигода», окресливши конкретні критерії, на підставі яких проводиться визначення цих термінів іншими дослідниками, адже саме критерії, до певної міри, є своєрідними кількісними показниками якісних цілей.

Вагоме місце серед методів наукового пошуку займає метод порівняння. Так, К. В. Паламарчук, розглядаючи методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за розбій, підкреслює те, що «порівняльно-історичний метод дозволяє розкрити генезис кримінальної відповідальності ...; виявити закономірності законодавчого розвитку злочину ...; дослідити вплив іноземного права та виокремити періоди розвитку власне українського кримінального законодавства, що вносить певну чіткість і зрозумілість у теорію кримінального права, як основу для детального вивчення ...» і як злочину і як суспільного явища [9, с. 6].

Водночас, дослідник обґрунтовано вказує на те, що порівняльно-логічний метод передбачає добір

правил та влучних прийомів роботи з джерельною базою за обраною тематикою. Окрім того, науковець вбачає у цьому методі можливість розкриття ключових питань та за допомогою логіки проведення відповідних паралелей між законодавчо закріпленим складом злочину в Україні та інших країнах світу, знайти їх подібні та відмінні риси [9, с. 6].

З огляду на це, підтримуємо думку М. Дімітрова, що «методологічна основа є концептуальною основою для дослідження будь-якої сфери, оскільки сприяє пізнанню досліджуваного явища, розкриттю його сутності та змісту» [10, с. 167]. Водночас, «правовий механізм методів наукового дослідження», про який М. Дімітров говорить у контексті предмета свого дослідження, на нашу думку, цілком може застосовуватись і до кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене вище можемо констатувати вагому роль у виконанні наукового дослідження тієї методологічної основи, яка стане у нагоді для отримання якісних, достовірних даних, що дають змогу досягти мети цього наукового пошуку та вирішити поставлені завдання. Безумовно, формування належної методологічної основи передбачає застосування тих методів і підходів, які максимально дозволять розкрити, передусім, предмет та об'єкт дослідження, сфокусують увагу науковця на найбільш гострих аспектах проблеми і дозволять вийти на ключові формулювання цілісної концепції як ключової думки, вагомих поглядів, спрямованих на пояснення відповідних явищ, категорій, зв'язків та процесів, що охоплюють досліджувану сферу.

Вочевидь, у контексті методологування для дослідження питань, що стосуються кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою важливими є емпіричні методи, які є методами пізнавальної дії (обстеження, моніторингу, експерименту тощо) та методами операційними (спостереження, опитування, тестування тощо).

Однак, варто наголосити на тому, у процесі наукового пошуку можуть змінюватись методологічні установки, доповнюючись новим інструментарієм або відходом від вже задіяного в силу того наскільки це впливатиме на результати дослідження.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
2. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. [5-те вид., стер.]. К.: Знання, 2006. 307 с.
3. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права: вибр. наук. пр. [уклад.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова; передм. О. В. Петришина, В. І. Борисова]. Харків: Право, 2018. 472 с.: іл.
4. Боровик А. В. Методологічні підходи в порівняльно-правових дослідженнях кримінальної відповідальності та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 81–86.
5. Каменський Д. В. Методологічні особливості порівняльних кримінально-правових досліджень: здобутки української та американської доктрин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 108–112.
6. Бондарчук А. С. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо журналіста. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 116–128.
7. Шульга А. М. Методологічні засади дослідження проблем кримінально-правової охорони земельних ресурсів України. *Право і суспільство*. 2020. № 1. Ч. 2. С. 136–142.
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
9. Паламарчук К. В. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за розбій. *Парадигма пізнання: гуманітарні питання*. 2015. № 6 (9). С. 1–14.
10. Дімітров М. Методологія дослідження кримінальної відповідальності за незаконне використання комерційних позначень. *Юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. С. 167–172.

Pushkar O.A. METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF STUDYING ISSUES RELATED TO CRIMINAL LIABILITY FOR ACCEPTING AN OFFER, PROMISE OR RECEIPT OF UNLAWFUL BENEFIT BY AN OFFICIAL

The article is devoted to the formation of methodological bases for the study of issues related to criminal liability for accepting an offer, promise or receiving an illegal benefit by an official. The author's vision of methodology is presented, which can become optimal and most expedient in order to obtain the most reasonable and reliable results in the study of the outlined problems. It is emphasized that scientific research in any field involves choosing the methodology that will be formed based on the subject, object, as well as the goal and tasks arising from it. Therefore, it was established that the receipt of an illegal benefit by an official, as one of the forms of corrupt activity, requires the creation of a special list of elements that will allow to more clearly present the structure of those methods and approaches to knowledge of issues related to criminal liability for accepting an offer, promise or receiving an illegal benefit an official.

Emphasis is placed on the importance of applying, at the appropriate stage of research, a specific range of methods from their types that have found their approval in scientific literature, namely: worldview (philosophical), general scientific and special scientific. It was concluded that when investigating issues related to criminal liability for accepting an offer, promise or receiving an undue benefit by an official, it is most appropriate to use such worldviews (epistemology, dialectics, etc.), general scientific (analysis and synthesis, modeling, historical, etc.) and special scientific (historical -legal, comparative legal, etc.) methods. At the same time, the formation of an appropriate methodological basis involves the application of those methods and approaches that will maximally allow to reveal, first of all, the subject and object of research, will focus the scientist's attention on the most acute aspects of the problem and will allow to arrive at key formulations of a holistic concept as a key opinion, weighty views, aimed at explaining the relevant phenomena, categories, connections and processes covering the studied area. It is emphasized that in the context of methodology for researching issues related to criminal liability for accepting an offer, promise or receiving an undue benefit by an official, empirical methods are important, which are methods of cognitive action (examination, monitoring, experiment, etc.) and operational methods (observation, survey, testing, etc.).

Key words: *methodology, method, principle, approach, scientific research, criminal law, criminal offense, crime, official, improper benefit, corruption.*